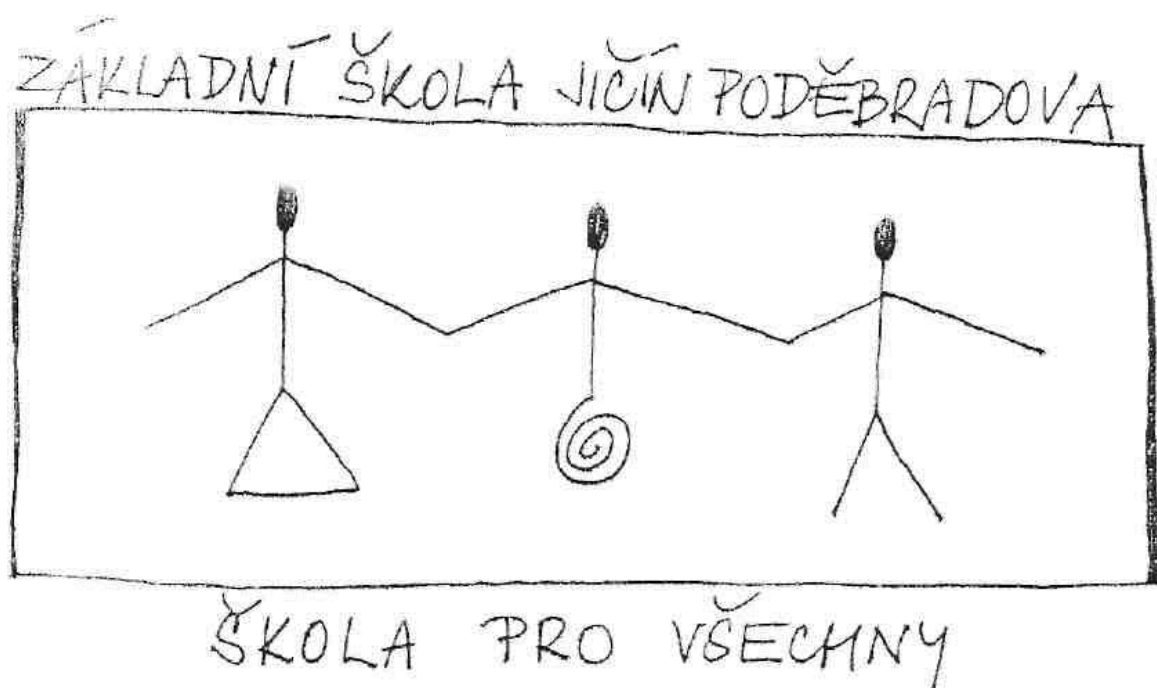

PROGRAM PROTI ŠIKANOVÁNÍ

2014/2015

ŠKOLA PRO VŠECHNY

ZÁKLADNÍ ŠKOLA, JIČÍN, PODĚBRADOVA 18

1. Úvod

Program proti šikanování vychází z Metodického pokynu MŠMT k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních č. j. 22294/2013-1. Dále byly použity citace z publikace: Kolář M. (2011) Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál.

Program je součástí Minimálního preventivního programu.

Šikana je mimořádně nebezpečná forma násilí, je zvláště zákeřná, protože zůstává často dlouho skrytá. V zárodečných stádiích se vyskytuje téměř v každé škole.

Cílem tohoto programu je poskytnout pedagogickým pracovníkům informace o šikaně, aby ji uměli rozpoznat a řešit počáteční stadia šikanování.

2. Charakteristika šikanování

Šikanování je každé chování, jehož cílem je ublížit, ohrožit nebo zastrašovat žáka, případně skupinu žáků. Jsou to cílené a opakované fyzické a psychické útoky vůči jedinci nebo skupině žáků, kteří se neumí nebo nemůžou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky (bití, vydírání, loupež, poškozování věcí), tak i slovní (nadávky, pomluvy, vyhrožování, ponižování). Šikanou je i demonstrativní přehlížení a ignorování a jednou z forem psychické šikany je kyberšikana, tj. zneužití ICT technologií.

Důležitými znaky šikanování jsou záměrnost, cílenost, opakování (není podmínkou), nepoměr sil, bezmocnost oběti, nepříjemnost útoku, samoúčelnost agrese.

Za šikanování se nepovažuje škádlení a jednorázová agrese.

Šikanování může z hlediska trestního zákona naplňovat skutkovou podstatu i některých trestných činů či provinění.

3. Přímé i nepřímé znaky šikany

Přímé varovné signály šikanování mohou být např.:

- posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet;
- kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejména pronášené nepřátelským až nenávisným, nebo pohrdavým tónem;
- nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil;
- příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem;

- skutečnost, že se žák podřizuje ponižujícím a panovačným příkazům spolužáků;
- nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k nucení spoluúčasti na nich;
- honění, strkání, šťouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvlášť silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí;
- rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout;
- žák se snaží bránit cestou zvýšené agrese, podrážděnosti, odmouvání učitelům apod.

Nepřímé varovné signály šikanování mohou být např.:

- žák je o přestávkách často osamocený, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády;
- při týmových sportech bývá jedinec volen do družstva mezi posledními;
- při přestávkách vyhledává blízkost učitelů;
- má-li žák promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený;
- působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči;
- stává se uzavřeným;
- jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje;
- jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené;
- zašpiněný nebo poškozený oděv;
- stále postrádá nějaké své věci;
- odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy;
- mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy;
- začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole;
- odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit.

POZN: (Zejména je třeba věnovat pozornost mladším žákům nově zařazeným do třídy, neboť konflikty v době adaptace nových žáků nejsou vzácností!)

Rodiče žáků by si měli všimnout především těchto možných signálů šikanování:

- za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi;
- dítě nemá kamaráda, s nímž by trávil volný čas, s nímž by si telefonovalo apod.;
- dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem;

- nechut' jít ráno do školy (zvláště když dříve mělo dítě školu rádo). Dítě odkládá odchod z domova, případně je na něm možno pozorovat i strach;
- ztráta chuti k jídlu;
- dítě nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí o dovoz či odvoz autem;
- dítě chodí domů ze školy hladové (agresori mu berou svačinu nebo peníze na svačinu);
- usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze snu, např. "Nechte mě!";
- dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně;
- dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objevují výkyvy nálad;
- zmínky o možné sebevraždě;
- odmítá svěřit se s tím, co ho trápí;
- dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody (například opakovaně říká, že je ztratilo), případně doma krade peníze;
- dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí;
- dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, možná projevuje i zlobu vůči rodičům;
- dítě si stěžuje na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma;
- své zdravotní obtíže může přehánět, případně i simulovat (manipulace s teploměrem apod.);
- dítě se vyhýbá docházce do školy;
- dítě se zdržuje doma více, než mělo ve zvyku.

4. Stádia šikanování

Zkrácený popis stadií šikanování (Kolář, 2011)

Školní šikanování je nemoc skupinové demokracie a má svůj zákonitý vnitřní vývoj. **První stadium** se v podstatě odehrává **v jakékoliv skupině**. Všude je někdo neoblíbený nebo nevlivný, na jehož úkor je se dělají „legrácky“. Pak to ale jde dál, skupina si najde jakéhosi „otloukánka“. **Třetí stadium je už klíčové**, kdy se vydělí **jádro útočníků a systematicky začne šikanovat nejvhodnější oběti. Do této chvíle lze věci jasně řešit**. Následně ale dojde k bodu zlomu, kdy se šikanování stane nepsaným zákonem i pro opravdu slušné děti a celá

skupina se stává krutou. V pátém stadiu – totalitě – se stane šikanování skupinovým programem.

První stadium: Zrod ostrakismu

Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny necítí dobře. Je neoblíben a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

Druhé stadium: Fyzická agrese a přitvrzování manipulace

V zátěžových situacích (což může být i školou vytvářené konkurenční prostředí), kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci sloužit jako hromosvod. Spolužáci si na nich odreagovávají nepříjemné pocity například z očekávané těžké písemné práce, z konfliktu s učitelem nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje. Manipulace se přitvrzuje a objevuje se zprvu ponejvíce subtilní fyzická agrese. Stupňování agrese může být dáno také neřešením předchozí situace ...

Třetí stadium (klíčový moment): Vytvoření jádra

Vytváří se skupina agresorů, úderné jádro. Tito šířitelé „viru“ začnou spolupracovat a systematicky, nikoliv již pouze náhodně, šikanovat nejvhodnější oběti. V počátku se stávají jejich oběťmi ti, kteří jsou už osvědčeným objektem ostrakizování. Třída ví, o koho jde. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy ti „slabí“. Svým způsobem platí „raději on, než já“.

Čtvrté stadium: Většina přijímá normy

Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V této době získává neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. Platí „Buď jsi s námi, nebo proti nám.“ U členů „virem“ přemožené skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná vůdcům. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.

Páté stadium: Totalita neboli dokonalá šikana

Násilí jako normu přijímají všichni členové třídy. Šikanování se stává skupinovým programem. Obrazně řečeno nastává éra „vykořisťování“. Žáci jsou rozděleni na dvě sorty lidí, které jsem pro přehlednost označil jako „otrokáře“ a „otroky“. Jedni mají všechna práva, ti druzí nemají

práva žádná. Ve čtvrtém a pátém stadiu hrozí reálné riziko prorůstání parastruktury šikany do oficiální školní struktury. Stává se to v případech, kdy iniciátor šikanování je sociometrickou hvězdou. Je žákem s výborným prospěchem, má kultivované chování a ochotně pomáhá pedagogovi plnit jeho úkoly.

5. Postup při řešení šikanování

Prvním krokem je odlišení šikany od příbuzných fenoménů, při hodnocení projevů násilí je třeba posoudit, zda jsou přítomny znaky šikanování: záměrnost, opakování, samoučelnost agrese a nepoměr sil, prakticky to znamená odlišit šikanu od čtyř typů škádlení (přátelské, divoké, neobratné, agresivní).

Druhým krokem je odhadnout o jaké stádium šikany jde, posoudit vazby mezi agresory a oběťmi, určit formu šikany a na základě toho určit typ scénáře pro základní směr léčby (co zvládne škola sama a kdy potřebuje pomoc zvenku).

Šikany, které zvládne škola sama, řeší školní metodik prevence, výchovný poradce ve spolupráci s třídním učitelem a vedením školy.

Pokročilé a neobvyklé formy šikan řeší škola ve spolupráci s odborníky, zejména z PPP, SVP a SPC. Při podezření, že byl spáchán trestný čin, vyrozumí OSPOD, při jistotě Policii ČR.

5.1 Situace, které zvládne škola sama

Scénář pro obyčejnou počáteční šikanu (Kolář, 2011)

1. **odhad závažnosti** onemocnění skupiny a stanovení **formy** šikany;
2. **rozhovor s informátory a oběťmi**;
3. **nalezení vhodných svědků**;
4. individuální **rozhovory se svědky** (nepřípustné je společné vyšetřování agresorů a svědků, **hrubou chybou je konfrontace obětí s agresory**);
5. **ochrana obětí**;
6. **předběžná diagnóza a volba** ze dvou typů **rozhovoru**:
 - a. **rozhovor s oběťmi a rozhovor s agresory** (směřování k metodě **usmíření**);
 - b. **rozhovor s agresory** (směřování k metodě **vnějšího nátlaku**);

7. **realizace** vhodné metody:
 - a. metoda **usmíření**;
 - b. metoda **vnějšího nátlaku** (výchovní **pohovor** nebo **výchovná komise s agresorem a jeho rodiči**);
8. **třídní hodina**:
 - a. efekt metody usmíření;
 - b. oznámení potrestání agresorů;
9. **rozhovor s rodiči oběti**;
10. **třídní schůzka**;
11. **práce s celou třídou**.

5.2 Situace, kdy potřebuje škola pomoc zvenku

Základní krizový scénář pro výbuch pokročilé šikany – Poplachový plán pro tzv. školní lynčování (Kolář, 2011)

A. První (alarmující) kroky pomoci

1. zvládnutí vlastního šoku – bleskový odhad závažnosti a formy šikany;
2. bezprostřední záchrana oběti, zastavení skupinového násilí.

B. Příprava podmínek pro vyšetřování

3. zalarmování pedagogů na poschodí a informování vedení školy;
4. zabránění domluvě na křivé skupinové výpovědi;
5. pokračující pomoc oběti (přivolání lékaře);
6. oznámení na policii, paralelně – navázání kontaktu se specialistou na šikanování, informace rodičům

C. Vyšetřování

7. rozhovor s obětí a informátory;
8. nalezení nejslabších článků nespolupracujících svědků;
9. individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky;

10. rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi agresory, není vhodné konfrontovat agresora (agresory) s obětí (oběťmi).

D. Léčba

11. metoda vnějšího nátlaku a změna konstelace skupiny.

6. Prevence šikany

- vytvořit ve škole bezpečné, respektující a spolupracující prostředí
- podporovat pozitivní vzájemné vztahy mezi žáky a mezi žáky a učiteli
- podporovat toleranci
- podporovat vědomí sounáležitosti
- vytvářet podmínky pro zapojení všech žáků do aktivit třídy a školy
- rozvíjet spolupráci mezi dětmi a jejich vzájemný respekt a úctu
- vést žáky k odpovědnosti za své jednání
- projekty primární prevence
- třídní a školní projekty
- školní parlament
- třídnické chvílky a hodiny
- třídní pravidla chování
- prevence ve výuce (vzájemná spolupráce, práce ve skupinách a v komunikujícím kruhu)
- prevence o přestávkách (důsledné dozory na toaletách, chodbách a v šatnách)